

”Totalrevideringen av strafflagen slutförs” – Den finska strafflags- reformen på slutrakan

av professor Pekka Koskinen

1. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab har även tidigare uppmärksammat framstående nordiska kriminalisters födelsedagar med specialnummer. Inkeri Anttila (1986) och Alvar Nelson (1994) har sålunda tidigare tillägnats var sitt specialnummer. Nu står Vagn Greve i tur att komplettera denna serie. Hans långvariga arbete som en av Nordens centrala forskare och påverkare på straffrättens och kriminalpolitikens område gör ett jubileumsnummer med anledning av 60-årsdagen särskilt motiverat. Det är en glädje att få vara med om att gratulera Vagn Greve genom att skriva i detta nummer.

Det har inte varit helt problemfritt att välja tema för denna skrift. Vagn Greve har i sin egen produktion rört sig så mångsidigt inom kriminalvetenskapens olika områden, att skribenten har en mångfald alternativ att välja mellan om han söker ett tema, som kan anknytas till jubilarens produktion.

Den praktiske juristen söker i nya situationer ofta modell från tidigare avgöranden – ett förfarande som har såväl positiva som negativa konsekvenser. För min egen del tyr jag mig nu till ett liknande förfarande. Jag ser att jag såväl i Inkeri Anttilas som i Alvar Nelsons jubileumsnummer granskat framskridandet av strafflagens totalrevidering i Finland samt mera allmänna aktuella kriminalpolitiska frågeställningar med anknytning till reformen.

Min avsikt är att även i detta Vagn Greves jubileumsnummer enligt denna modell återkomma till dessa för den finska straffrättens vidkommande centrala frågor, som eventuellt även kan vara intressanta för det övriga Norden. Med tanke på temats omfattning, är jag tvungen att nöja mig med bedömningar av tämligen allmän natur.

2. Den nordiska läsekretsen har i flera sammanhang hållits à jour om skedena i den finska strafflagsreformen. Jag skall ändå gå igenom några av grunddragen för reformen.

Den finska strafflagen är från år 1889, dvs. från en tid då Finland var ett autonomt storfurstendöme, som lydde under det tsarryska imperiet. Det är uppenbart att det inte längre finns nämnvärt rum för en strafflag från tsartiden, då Finland som EU-land står inför det nya årtusendet.

Strafflagen har under 1900-talet reviderats genom flera delreformer gällande såväl olika brottstyper som det straffrättsliga påföljds-systemet. Våren 1972 togs det avgörande steget med tanke på en totalrevidering av strafflagstiftningen. Regeringen tillsatte en straffrättskommitté, vars uppgift var att förbereda en total revidering av strafflagstiftningen. Ett principbetänkande av kommittén färdigställdes fem år senare. Betänkandet har spelat en central roll i de senare skedena av revideringsarbetet.

Våren 1980 togs det följande viktiga steget. Vid justitieministeriet inrättades det s.k. strafflagsprojektet, vars uppgift var att utforma de konkreta förslagen till stadgandena jämte motiveringar. Reformstrategin preciserades våren 1983: revideringen av strafflagen kommer inte att genomföras som en samtidig helhet, utan stegvis, på basis av förslag som strafflagsprojektet i varje särskilt fall berett.

Då detta skrivs lever vi i början av 1998. Man kan konstatera att totalrevideringen av strafflagen nått slutrakan. Största delen av strafflagstiftningen har reviderats. Beträffande de kvarstående områdena föreligger dels propositioner, som nu behandlas i riksdagen, dels färdigställda projektförslag, som finslipas vid justitieministeriet för att ges till riksdagen.

I regeringsprogrammet för regeringen Paavo Lipponen, som suttit vid makten sedan riksdagsvalen 1995, finns ett omnämnande om strafflagsreformen. Enligt programmet är det meningen att "totalrevideringen av strafflagen slutförs". Då detta skrivs har vi ett års tid till följande riksdagsval. Det är inte mycket. Det är lätt att inse, att det inte är möjligt att rent bokstavligt fullfölja regeringsprogrammet till de delar varom nu är tal. Någoting blir ännu på hälft. I det följande görs vissa bedömningar av den konkreta situationen med tanke på de olika delområdena av straffrätten.

3. Då totalrevideringen påbörjades våren 1972, låg den centrala tyngdpunkten klart på strafflagens speciella del, stadgandena gällande olika brott i själva strafflagen och i hundratals lagar utanför strafflagen. Fältet av kriminaliseringar hade under årtiondenas lopp blivit oändligt ihoptrasslat, oenhetligt, även med inre motstridigheter. Man förmodade att det endast genom en totalrevidering av strafflagen kunde vara möjligt att råda bot på denna oreda.

Totalrevideringens slagord var från första början "en helhetsmässig omvärdering av straffbarheten": vad är det överhuvudtaget motiverat att straffa för i dagens samhälle och hur skall straffvärdet för olika rättskränkningar ställas i förhållande till varandra? Till detta kopplades genast en strävan att korrigera de skevheter, som tidigare förekom särskilt beträffande den alltför stränga behandlingen av de traditionella egendomsbrotten jämfört med skyddet av liv och hälsa, eller i förhållande till den moderna ekonomiska brottsligheten, inklusive miljöbrotten.

Den s.k. koncentrationsprincipen har hela tiden varit en av de lagtekniska målsättningarna. Efter att totalrevideringsprocessen slutförts, borde man i själva strafflagen kunna finna alla de stadganden där straffhotet innefattar fängelse. Speciallagarna borde omfatta endast sådana stadganden av förseelsetyp där straffhotet enbart innefattar böter. Man har strävat efter ett förverkligande av denna princip, vars betydelse man uttryckligen betonat även i riksdagen. Det har inte varit alldeles enkelt. Den finska målsättningen torde vara så gott som unik även vid en internationell jämförelse.

Då detta skrivs har totalrevideringsprocessen beträffande strafflagen redan lett till att ca två tredjedelar av strafflagens speciella del genomgått en totalrevidering. Ändringarna har, som en återspeglning av koncentrationsprincipen, även berört hundratals lagar utanför strafflagen.

Riksdagen behandlar som bäst flera viktiga nya reformpaket gällande den speciella delen. Det mest omfattande paketet berör brott med anknytning till rättskipningen, myndigheterna och den allmänna ordningen samt sexualbrotten. Frågorna angående detta paket väcker i många fall allmänt intresse och eventuellt även politiska passioner.

De två andra propositionerna, som riksdagen för tillfället behandlar, angår trafikbrott samt brott med anknytning till integritet, frid

och ära. Dessa torde inte heller passera riksdagsbehandlingen som rena anmälningsärenden.

Man kan dock alltsom allt konstatera, att totalrevideringen av strafflagen nått mycket långt beträffande den speciella delen. Utöver revideringsförslagen, som för tillfället behandlas i riksdagen, resterar endast några få avsnitt i den speciella delen som ännu inte reviderats. I strafflagsprojektet är beredningsarbetet även för deras del i full gång. Inga större problem är här att vänta.

Man kan givetvis framföra olika uppfattningar om i vilken utsträckning revideringen av den speciella delen förverkligat totalrevideringens ursprungliga målsättning "en helhetsmässig omvärdering av straffbarheten". Någon hävdar kanske att utvecklingen gått i rätt riktning, men att den varit otillräcklig. Någon annan kan anse att man till och med gått alltför långt. Min egen uppfattning är att paragraferna i strafflagen rätt långt ändrats i enlighet med uppställda målsättningar. Många realiteter i det levande livet har en inverkan på i vilken utsträckning lagstiftarens målsättningar förverkligats i rättspraxis och dessa har de som reformerat strafflagen inte kunnat påverka.

4. För närvarande ligger tyngdpunkten för strafflagsprojektets arbete på straffrättens allmänna läror. I 1889 års strafflag intogs stadganden om allmänna förutsättningar för straffansvaret mycket sparsamt. Man ville medvetet låta dessa vara beroende av utvecklingen inom rättsvetenskap och rättspraxis. Inte heller strafflagens delreformer, som genomförts under en period av hundra år, har i denna del ändrat på helhetsbilden.

Inställningen har från första början varit en helt annan beträffande totalrevideringsprocessen, som nu är på slutrakan. Avsikten är att man i strafflagens allmänna del skall inta avsevärt mera och bättre preciserade stadganden om allmänna förutsättningar för straffbarheten, om grunderna för ansvarsfrihet, om försöks- och delaktighetsläran osv. Denna målsättning får för sin del stöd i legalitetsprincipens allt mer accentuerade position. Legalitetsprincipen, som även förutsätts i dokumenten gällande mänskliga rättigheter men som inte tidigare varit uttryckligen inskriven i vår nationella lagstiftning, har nu uttryckligen fastställts i de reviderade stadgandena om grundläggande fri- och rättigheter i Regeringsformen för Finland.

Uppenbart är att på liknande sätt som man i den speciella delens brottsrekvisit ställer gränser för det straffrättsliga ansvaret, bestäms och preciseras dessa gränser likaledes av straffrättens allmänna lärors normer om straffansvarets allmänna grunder och ansvarsfrihetsgrunder. Det är därför viktigt att förankra även dessa normer så långt som möjligt i den skrivna lagen.

Inom strafflagsprojektet har redan under flera års tid en s.k. arbetsgrupp för de allmänna lärorna verkat. Dess uppgift har uttryckligen varit att bereda stadgandena angående de allmänna lärorna jämte motiveringar. Arbetets svårighetsgrad avviker klart från det ordinarie lagberedningsarbetet. Arbetet har som motvikt givetvis varit exceptionellt intressant samt intellektuellt givande.

De av arbetsgruppen gjorda preliminära paragrafutkastet har varit färdiga redan en längre tid. Hösten 1990 diskuterade man den dåvarande versionen vid ett bredbasigt internationellt kollokvium vid Helsingfors universitet. Därefter har paragraferna i arbetsgruppen ytterligare finslipats. Som bäst pågår i arbetsgruppen en genomgång av paragrafmotiveringarna. Följande skede utgörs av ärendets behandling i projektets ledningsgrupp, varefter följer en fortsatt beredning jämte remissbehandling. Framför allt är helheten av de allmänna lärorna någonting så centralt och i vår lagstiftningstradition nytt, att det är svårt att uppskatta tiden som behövs för den slutliga bearbetningen. I ingen händelse kommer arbetet att vara färdigt före riksdagsvalen 1999.

5. Tanken att medels möjligast exakta uttryckliga lagstadganden kodifiera de centrala normerna i straffrättens allmänna läror var visserligen starkt framme redan då 1889 års strafflag bereddades. Till slut övergav man dock denna tanke. Detta motiverades närmast med att man var ovillig att i lagtexten alltför strängt slå fast ställningstaganden i sådana teoretiska frågor, som det trots allt var bättre att överlåta åt utvecklingen inom rättsvetenskap och rättspraxis.

Erfarenheterna av det nu pågående beredningsarbetet hjälper visserligen till att förstå även de beslut som förra århundradets lagstiftare fattade. Många centrala frågor beträffande straffrättens allmänna läror bjuder på alternativa infallsvinklar och sinsemellan konkurrerande tankekonstruktioner. Detta gäller såväl brottets allmänna struktur (allmänna rekvisit) som enskilda frågor inom de allmänna lärorna.

Det är klart att man in i strafflagen inte kan inkludera en allmän vetenskaplig framställning eller en lärobok i straffrätt. Hur preciserat man än strävar att uttryckligen normera de allmänna lärorna i den skrivna lagen, finns det alltid – och bör det alltid finnas – rum över för olika straffrättsdogmatiska modeller och tankekonstruktioner.

Här har vi de facto lagstiftarens dilemma. Man måste så att säga söka finna en minsta gemensamma nämnare. Man måste finna en regleringsmodell, som uttryckligen säger något väsentligt och som ger ett konkret stöd åt lagtillämparen i hans arbete. Samtidigt måste man i stadgandena lämna så mycket spelrum att man inte binder sig vid någon enskild dagsaktuell straffrättsdogmatisk konstruktion.

Detta dilemma har klart varit framme i strafflagsprojektets arbete att kodifiera de allmänna lärorna. För egen del är jag dock fortfarande optimistisk. Jag tror inte att mönstret från förra seklet kommer att upprepas: att vi till slut skulle avstå från att uttryckligen reglera de allmänna lärorna i lagtexten. Alltför många fakta, framför allt den redan omtalade allt starkare betoningen av legalitetsprincipen, talar emot en sådan reträtt.

Dessutom verkar det som om strafflagsprojektets arbetsgrupp för de allmänna lärorna skulle vara på god väg att finna en sådan regleringsmodell, som i rimlig grad skulle tillfredsställa de tidigare avsedda olikriktade målsättningarna. Enighet har i arbetsgruppen nåtts om så gott som alla paragrafförslag. Paragrafmotiveringarna – som i detta sammanhang givetvis kommer att ha större betydelse än normalt – torde inte heller föranleda oöverstigligena meningsskiljaktigheter.

6. I det föregående har det varit tal om strafflagens speciella del samt om de allmänna lärorna. Straffrättens tredje centrala sektor utgörs av påföljdssystemet.

Just beträffande påföljdssystemet har den finska straffrätten från slutet av 1960-talet målmedvetet utvecklats genom successiva delreformer. En medveten kriminalpolitisk strävan har stått bakom utvecklingen. Ännu i slutet av 60-talet var det finska straffrättsliga systemet jämfört med det övriga Västeuropa, speciellt de övriga nordiska länderna, i överkant strängt.

Genom en systematisk reformpolitik har det finska systemet närmats de nordiska grannarna. Allmänt bekant är att man därvid

även lyckats. I motsats till så många andra länder har de straffrättsliga repressaliernas nivå, bl.a. mätt i antalet fångar, hos oss undan för undan sjunkit. Fångantalet är idag mindre än hälften av nivån i slutet av 60-talet. Jag går inte in på att här i detalj redogöra för den utvecklingsprocess som lett till det gynnsamma resultatet. Denna finländska kriminalpolitikens framgångsstory har i många sammanhang påpekats.

Från strafflagens totalrevideringssynpunkt kan man notera att vissa av reformförslagen, som strafflagsprojektet berett, fortfarande ligger i justitieministeriet för en slutlig bearbetning. Detta gäller såväl grundstadgandena om fängelse och villkorlig frihet, som reformförslagen gällande böter, ordningsbot och förvandlingsstraff för böter. Färdiga förslag finns även gällande revideringen av konfiskationsstadgandena samt stadgandena om villkorligt fängelse.

Innovationen för detta årtionde har utgjorts av samhällstjänsten, som numera utgör en bestående del av påföljdssystemet, samt ett slags "juniorversion" - ungdomsstraffet, vilket som bäst regionalt utprövas. Man har även livligt diskuterat behovet att på ett nytt sätt närma sig den klassiska frågan om förhållandet mellan vård och straff, om möjligheterna att på olika sätt kanalisera vårdåtgärder till det officiella straffsystemet. Detta är dock en så omfattande fråga att den torde kräva en grundlig specialberedning, helst i form av en bredbasig kommitté med företrädare för såväl justitie- som social- och hälsovårdsministeriet, understödda av en mångsidig sakkännedom.

Om man tar på allvar målsättningen i regeringen Lipponens program "att slutföra totalrevideringen av strafflagen", innebär det för påföljdssystemets del att i denna totalrevidering kan inrymmas endast vad som inom närmaste framtid går att förverkliga. En annan sak är att man efter att totalrevideringen förverkligats - meningen är att man efter det stegvisa reformarbetet ytterligare skall "ruska samman" de olika delreformerna samt publicera den nya strafflagen i sin helhet i Finlands författningssamling - givetvis återgår till de successiva delreformernas strategi. Strafflagen blir aldrig färdig. Påföljdssystemets nya utmaningar står och väntar också efter "totalrevideringen".

7. Till slut några ord om kriminalpolitikens stora linjer. Globalt upplever vi hårda tider. Antalet fångar har stigit explosionsartat

även i sådana länder, som förväntas vara demokratins mönsterländer. Utvecklingen mot avskaffande av dödsstraffet visade sig dessvärre inte vara en enkelriktad väg. På TV-skärmen får vi förfasa oss över amerikanska fångar, slagna i bojor, som städar upp dikesrenarna och vi får se intill illamående motbjudande sheriffer, som lovprisar sina briljanta kriminalpolitiska innovationer.

De kalla vindarna har inte heller lämnat Norden ifred. Som genom ett under har Finland länge förblivit ett särfall. Ända till dags dato har en vid politisk konsensus räckt till för att fortsätta och utveckla en human och rationell kriminalpolitik. På den politiska agendan har frågorna om brott och straff inte stått i förgrunden.

Finländarna har i färskt minne samtalet som rikets dåvarande president Urho Kekkonen förde år 1960 med Nikita Hruschtsjev som kommit för att gratulera honom på hans 60-årsdag. "Fastän hela den övriga världen skulle gå över till kommunismen håller sig Finland till den traditionella nordiska demokratin, om majoriteten av Finlands folk så önskar, vilket jag tror att den gör", framhöll Kekkonen för supermaktens ledare.

Samma självkänsla och självförtroende hoppas man att skulle besjåla dem som nu svarar för Finlands kriminalpolitik. Det är verkligen ingenting att skämmas över, om det finska straffrättssystemet idag är ett av de lindrigaste i Europa. Mot den dystra bakgrunden är det tvärtom en stark prestation som ger anledning till stolthet.

Vår nuvarande justitieminister har sagt att den i Finland iakttagna kriminalpolitiska linjen "nu en gång för alla har löpt linan ut". Lyckligtvis står det inte enbart i hans makt att fatta ett dylikt beslut. Majoriteten av den praktiska juristkåren har starkt identifierat sig med de senaste årtiondenas kriminalpolitiska tänkesätt, vilket har möjliggjort den finländska framgångsstoryn. Min övertygelse är att detta gäller även majoriteten av Finlands folk, om folket rätt informerat – och inte endast genom ytliga gallupundersökningar – skulle få ta ställning till kriminalpolitikens stora frågor.

Ett stort skepp svänger till all lycka långsamt. Skeppet hinner ännu invänta gynnsammare vindar. I sinom tid är de här.

8. När det är fråga om Vagn Greves jubileumsnummer, borde man säkerligen ytterligare tangera den nationella straffrättens EU-anknytningar, som jubilaren förtjänstfullt gjort sig förtrogen med.

Detta skulle emellertid kräva en helt separat skrift, eller egentligen minst en bok. Till detta yppar sig förhoppningsvis en möjlighet i ett senare sammanhang.

Utan närmare motiveringar uttrycker jag här till slut min oro över att EU-dimensionen med tanke på resultatet av det idoga och långsiktiga arbetet gällande den finska straffrätten och kriminalpolitiken – i ljuset av all redan inhämtad erfarenhet och i ljuset av den utveckling som är att vänta – kommer att i första hand föra med sig för vår traditionella rättskultur främmande och skadliga drag.

Översatt från finskan av JuK Marcus Löfman.